

GONDOLATOK KURRENS NEMZETI SZAKBIBLIOGRÁFIÁINK FEJLŐDÉSÉRŐL

Szilágyiné Csécs Mária

Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ

Napjainkban már nem lehet vita tárgya, hogy szükség van-e kurrens nemzeti szakbibliográfiákra, avagy pótolja-e azokat az általános kurrens nemzeti bibliográfia. Az 1961-es Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet /1/ óta eltelt időszakban egyértelműen tisztázódott - az általános kurrens nemzeti bibliográfiával szemben - a nemzeti szakbibliográfia funkciója: egy adott tudományág hazai szakirodalmát regisztrálja, a tudományterület sajátos igényeinek megfelelően rendszerezi és visszakereshetővé teszi.

A szakirodalom rendszerezésének és keresésre alkalmassá tételének lényegi eleme az információ. A szakbibliográfia használója szempontjából majdnem közömbös az információ helye, azaz a dokumentum típusa. A szakbibliográfiának tehát nem kell tekintettel lennie az információhordozó e formai sajátosságaira. Ezzel szemben az általános kurrens nemzeti bibliográfia az ún. nemzeti dokumentumanyagot regisztrálja, anyagát szétválasztja dokumentumtípusok szerint /MNB és MFR/.

A nemzeti bibliográfia nem pótolja tehát a szakbibliográfiát, s ezt - az elméleti megállapításokon túl - a gyakorlat igazolta: szakirodalmi adatok /2/ szerint 1950-től az 1960-as évek elejéig mintegy harminc kurrens szakbibliográfia alakult ki hazánkban.*

Önálló kiadványként jelenik jelenleg meg a társadalomtudományok területén 9 /irodalomtörténet, állam- és jogtudomány, nyelvtudomány, pedagógia, könyvtártudomány, közgazdaságtan és statisztika, belkereskedelem, testnevelés és sport, magyar irodalom/, természettudományok és alkalmazott tudományok területén 5 /mezőgazdasági, orvosi, állatorvosi, műszaki, hidrológiai/. A többi /pl. filozófia, tudományos-vezetés, sajtó, munkásmozgalom története, hadtörténet, néprajz, művészettörténet, numizmatika, színészet, történettudomány, levéltári irodalom, földtan/ folyóiratokban lát napvilágot.

* A kurrens nemzeti szakbibliográfiák jegyzékét ld. az 539-541. oldalon.

A szakbibliográfiák összképe - a számszerű eredmények ellenére - mégsem biztató, minőségi szempontból igen heterogén. A szakbibliográfiáknak ugyanis feladatuk lenne a hazai szakirodalom egészét feltárni, ez azonban csak oly módon lenne megvalósítható, ha szakbibliográfiák nem harmincféle változatban jelennének meg, hanem egyetlen minden egyes tudományterületre kiterjedő, formailag egységes szakbibliográfiai rendszert alkotnának. Mai szakbibliográfiáink összességét ugyanis sem formai, sem tartalmi szempontból nem lehet rendszernek nevezni, nem funkcionálnak rendszerként.

A szakbibliográfiai rendszer értelmezésének mindenekelőtt tartalmi sajátosságokon kell alapulnia; e rendszer akkor töltheti be szerepét, ha a tudományos információk rendszerére épül, azaz a tudományos ismereteket egymással összefüggő, szerves egészként képes feltárni a szakirodalom alapján.

Az ismeretek rendszerének egészéből a szakbibliográfia egy meghatározott, viszonylag körülhatárolt ismeretrendszert dolgoz fel, képviselt tudományterülete információinak rendszerezését végzi el a hatáskörébe tartozó dokumentumok alapján.

A "tárgy" határainak meghúzása, a gyűjtőkör kialakítása azonban egyre nehezebben megoldható feladat. A szakbibliográfia e problematikája mindenekelőtt a tudomány fejlődési folyamatának szükségszerű belső ellentmondásából következik. A szakirodalom feltárásának - ha lépést kívánna tartani a tudomány fejlődési tendenciájával - egyszerűre kellene követnie az egymásnak dialektikusan ellentmondó két folyamatot: a differenciálódást és az integrálódást. E folyamatok eredményeként alakult ki a határterületek és interdiszciplináris tudományok sora.

A szakbibliográfiai gyűjtőkör hagyományos feladatmeghatározása voltaképpen az integrálódást igyekezett figyelembe venni, amikor a feltárható területek közé sorolta a szűken értelmezett szakterület irodalmán kívül a "főlérendelt" tudomány /alkalmazott tudomány esetén alaptudomány stb./ alapvető irodalmának, a gyakorlati alkalmazásoknak, sőt az ún. általános /minden tudományra kiterjedő/ irodalomnak a regisztrálását is.

E követelménynek ma már egyetlen szakbibliográfia sem felelhet meg, ha egyidejűleg a kurrens szakbibliográfiával szemben támasztott egyéb /átfutási idő megtartása vagy csökkentése, differenciált feltárás, könnyen kezelhető apparátus stb./ jogos igényeknek is eleget akar tenni.

Az egyetlen bibliográfián belüli, hagyományosan értelmezett teljességre törekvés azon kívül, hogy veszélyezteteti a minőséget, gazdagságtalan is.

Ha ugyanis nem volnának bibliográfiai "fehér foltok", akkor minden egyes szakbibliográfia anyagának nem kis része megtalálható lenne határterületeinek és rokon tudományainak bibliográfiájában. Napjaink gyakorlatában a túlságosan tág terjedelmű gyűjtőkörök - ezekre a feltáratlan területek miatt egyelőre rákényszerülünk - a párhuzamos gyűjtések és feltárások sorozatát alakították ki.

A felhasználó természetesen nem nélkülözheti a szűkebb szakterületéhez szükséges alapkutatói eredmények ismeretét, a határterületek stb. információit. Ha ezen információk körét kizárjuk szaktudomány bibliográfiájából, meg kell találnia azokat a szakterületét érintő bibliográfiákban. Ha szakbibliográfiáink sora rendszerként funkcionálna, tehát átfogná a tudomány összes területét, a feladat csupán az egyes szakterületek bibliográfiájának megismertetése, népszerűsítése lenne.

Egyelőre azonban nincs /tartalmi sajátosságokon alapuló/ szakbibliográfiai rendszerünk. Közismert, hogy jó néhány terület nemzeti szakirodalmára feltáratlan, nincs pl. szakbibliográfia a négy alaptudomány területén, továbbá a pszichológia, szociológia, csillagászat, földrajz stb. területén.

Csak tartalmilag hiánytalan és formailag egységes rendszerben oldható meg a gazdaságosság és ésszerűség szempontjából fontos kooperáció a szakbibliográfiák között. Jelenleg - tudomásunk szerint - a gyűjtésre kiterjedő kooperáció lényegében kialakult az MFR ill. a Hungarica Külföldi Folyóiratszemle és az egyes szakbibliográfiák között. Az együttműködést azonban ki kellene terjeszteni - legalábbis a Hungarica Külföldi Folyóiratszemle tekintetében - a feldolgozás és regisztrálás ésszerű megosztására is, jelenleg ugyanis a hungarika gyűjtése helyes kooperációban történik, a regisztrálás azonban átfeleltetés, időben nagyrészt párhuzamos. A mintaszerűen szerkesztett, címfordítással ellátott teljes Hungarica-bibliográfia 1971-ben indult. Negyedévenként jelenik meg, tehát elég gyors ahhoz, hogy szerzői szempont szerint a kívánt anyagot, a kellő időben megtaláljuk benne. /A Hungarica-bibliográfiához ugyanis hazai szerzőink teljes munkásságának figyelemmel követése céljából, mintegy személyi bibliográfia készítése végett fordulunk./ A hungarika /itt: külföldön megjelent/ publikációk döntő többsége új információt nem nyújt, rendszerint előbb hazai szaklapjaink valamelyikében lát napvilágot. Felvétele tehát feleslegesen növeli szakbibliográfiáink terjedelmét, nehezíti a növekvő irodalommal küszködő bibliográfusok munkáját. Ennek csak 1971-ig volt létjogosultsága, itt az ideje, hogy könyvtárosaink megismerjék és használják kitűnő Hungarica-bibliográfiánkat, amely tartalmazza a folyóiratok elsődleges és másodlagos hungarika-anyagát, sőt a recenziókat is.

Szakbibliográfiáink gyűjtőköre nemcsak tartalmi szempontból problematikus, hanem az egyes dokumentumtipusok feldolgozottsága tekintetében is. A bibliográfiai munkacsoportok meglehetősen szélsőségesen értelmezik formai szempontból is vállalt szakterületük feltárandó irodalmának körét. Néhány szakbibliográfia nem regisztrálja a folyóiratközleményeket sem, bár közismert tény, hogy ez a dokumentumtípus sokkal inkább hordozója az újabb információknak, mint a könyv vagy éppen tankönyv és az egyetemi jegyzet, az utóbbiakat mégis bibliográfiáink egyharmada regisztrálja.

Elsősorban a szakterület sajátosságainak kell meghatározniuk a feldolgozandó dokumentumok fajtáit, de nem kétséges, hogy a folyóiratok minden szakterület számára nélkülözhetetlenek.

Az információtartalom és a szakemberek kommunikációs lehetősége szempontjából nem elhanyagolhatók a kongresszusok, szimpóziumok stb. szekunder dokumentumai, a kivonatok, tömörítvények stb. sem. A kongresszusi előadások nagy részének teljes szövege egyáltalán nem, vagy csak a kongresszust követően 1-2 év múlva jelenik meg.

A szekunder irodalom beépítése a szakbibliográfiába azonban igen nagy mértékben - az orvostudomány területén például évente mintegy 2500-3000 bibliográfiai egységgel - növeli a regisztrálandó anyagot. Ilyen mennyiségű irodalom feldolgozása a hagyományos módszerekkel és a személyi ellátottság változatlanul hagyása mellett veszélyezteti az átfutási idő megtartását, a periodicitást, végeredményben tehát a primer anyag időben való megjelenését. Előfordulhat az is, hogy a használatnak csaldóást okoz irodalomkutatás közben a talált anyag szekunder volta.

A fenti megfontolások alapján térünk rá az orvosi bibliográfia területén a szekunder anyagok csoportos, egyszerűsített feldolgozására és évente egyszer, külön kötetben való megjelentetésére. Az irodalom visszakeresését e feldolgozási mód esetén is név- és tárgymutató teszi lehetővé.

A szakbibliográfiai rendszer alapvető követelménye a szerkesztési módszerek egységessége is. Jelenlegi szakbibliográfiáink szerkesztési módszerük tekintetében - a fő rendezési elvtől egészen a címleírás részletkérdéséig - igen heterogének.

A nem tárgyszó rendszerű bibliográfiából történő gyors és pontos irodalomkeresés elemi feltétele a fő rendezési elvhez logikusan alkalmazkodó mutató vagy mutatórendszer, amelynek segítségével viszonylag távoli szakterület bibliográfiájában is - akár tárgy, akár szerző szerint - nehézség nélkül eligazodhat a használó.

Bibliográfiánk mai gyakorlata messze elmarad e követelménytől: szakbibliográfiáink kb. 50%-ához semmiféle mutató sem készül, több/általában kettő/ mutató mindössze hat bibliográfiához készül.

Időszerű lenne bibliográfiáink címleírási eljárásának egységesítése is. Véleményünk szerint az új szabványtervezet nem eléggé racionális a szakbibliográfiák számára, félő, hogy az egységesítést nem fogja elősegíteni. Létre kellene hozni tehát a szakbibliográfiára alkalmazott, minden dokumentumtípusra kiterjedő, tömör változatát.

Összegezésként: ahhoz, hogy kurrens szakbibliográfiáink együttesen mint rendszer funkcionáljanak, mielőbb létre kell hozni minden szakterület bibliográfiáját.

A tudományág sajátosságait, valamint a rokon- és határterületek bibliográfiai gyűjtőkörét figyelembe véve, meg kell határozni az egyes bibliográfiák tartalmi határait és a feldolgozandó dokumentumok körét oly módon, hogy az elsődleges szempont azok információtartalma legyen.

Minden egyes bibliográfiában biztosítani kell a gyors és célzott keresést a fő rendezési módon túl a mutatórendszer segítségével.

Ki kell dolgozni egy szakbibliográfiára alkalmazott, a jövőbeni gépi feldolgozás követelményeit is szem előtt tartó, a lényegi adatokra koncentráló, egységes címléírasi módszert. A felsorolt feladatok és célok megoldása és megvalósítása után nyílik majd mód arra is, hogy szakbibliográfiáink szoros kooperációban készüljenek és a gyakorlat számára használható rendszerként funkcionáljanak.

KURRENS NEMZETI SZAKBIBLIOGRÁFIÁINK

Önálló kiadványok

1. Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai. Közread. Főv.Szabó Ervin Könyvtár.
Bp. 1961-
2. Állam- és jogtudományi bibliográfia. Közread. MTA Állam- és Jogtudományi Intézete.
Bp. 1958-
3. A magyarországi nyelvtudomány bibliográfiája. Közread. MTA Nyelvtudományi Intézete.
Bp. 1960-
4. Magyar pedagógiai irodalom. Közread. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
Bp. 1959-
5. Magyar könyvtártudományi bibliográfia. 2.r. A magyar hírlapokban megjelent könyvtári vonatkozású cikkek. Közread. Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ.
Bp. 1962-
6. Magyar közgazdasági és statisztikai irodalom. Közread. KSH Könyvtára, MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára.
Bp. 1954-

7. Magyar belkereskedelmi szakbibliográfia. Közread. Belkereskedelmi Kutató Intézet.
Bp. 1960-
8. Magyar testnevelési és sportszakirodalom. Közread. Magyar Testnevelési Főiskola Könyvtára.
Bp. 1962-
9. A magyar irodalom bibliográfiája. Szerk. Kozocsa Sándor. Közread. Országos Széchényi Könyvtár.
Bp. 1950-
10. Magyar mezőgazdasági bibliográfia. Közread. Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ.
Bp. 1959-
11. Magyar orvosi bibliográfia. Közread. Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ.
Bp. 1957-
12. Műszaki bibliográfia. Szerk. Jánszky Lajos. Közread. Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ.
Bp. 1959-
13. Hidrológiai bibliográfia. Kiad. Vízügyi Dokumentációs és Tájékoztató Iroda.
Bp. 1957-
14. Magyar állatorvosi bibliográfia. Közread. Állatorvosi Egyetem Könyvtára.
Bp. 1972-

Folyóiratokban megjelenő bibliográfiák

15. Bibliográfiai áttekintés a magyar tudományszervezés újabb irodalmáról. Közread. MTA Könyvtára.
= Tudományszervezési Tájékoztató 1960-
16. A sajtóval foglalkozó magyar irodalom bibliográfiája.
= Magyar Sajtó 1963-
17. A magyar kiadásban megjelent filozófiai irodalom bibliográfiája.
= Magyar Filozófiai Szemle 1956-
18. A magyar munkásmozgalom történetéről szóló cikkek jegyzéke.
= Párttörténeti Közlemények 1954-
19. A Magyarországon megjelent hadtörténeti irodalom bibliográfiája.
= Hadtörténeti Közlemények 1953-

20. A magyar néprajztudomány bibliográfiája.
= Index Ethnographicus 1956-
21. A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája.
= Művészettörténeti Értesítő 1951-
22. A ... megjelent színészeti szakkönyvek bibliográfiája.
= Theatrum 1961-
23. Hírlapokban és folyóiratokban megjelent numizmatikai közlemények.
= Numizmatikai Közöny 1901-
24. Az ... év finn-ugor nyelvészeti munkássága.
= Néprajz és nyelvtudomány 1956-
25. A Magyarországon megjelent történeti munkák jegyzéke.
= Századok 1954-
26. A magyar levéltári irodalom bibliográfiája.
= Levéltári Közlemények 1960-
27. A magyar földtani irodalom jegyzéke.
= Földtani Közöny 1952-
28. Vas megye irodalma. Közread. Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár,
Szombathely.
= Vasi Szemle 1964-

..0..

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1/ Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet, Gödöllő, 1961.szept.18-20.
A Szakbibliográfiai Munkabizottság referátumai és vitatézise.
- 2/ FÜGEDI Péterné: Kurrens nemzeti szakbibliográfiáink elemzése. Összeáll.: ---. /Közread. az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ./ Bp. Népműv.Prop.Iroda, 1972.
- 3/ SZIKLAY László: A Szakbibliográfiai Munkabizottság Társadalomtudományi Szekciójának vitája ... M.Kszle, 78.k. 1.sz. 1962. p.89-93.
- 4/ SZENTMIHÁLYI János: A társadalomtudományok szakbibliográfiáinak néhány kérdése. M.Kszle, 78.k. 1.sz. 1962. p.148-170.
- 5/ PÁLVOLOGYI Endre: Kurrens szakbibliográfiáink helyzete. M.Kszle, 78.k. 1.sz. 1962. p.82-93.

SZILÁGYINÉ CSÉCS Mária: Gondolatok kurrens nemzeti szakbibliográfiáink fejlődéséről

Hazai szakirodalmunk egészének bibliográfiai eszközökkel való feltárása mindenekelőtt a kurrens szakbibliográfiai rendszer megvalósításával érhető el. Ma még sok a feltáratlan terület, márpedig a tudományos ismeretek összességén alapuló rendszerből nem hiányozhat egyetlen tudományág bibliográfiája sem.

A gyakorlat megvalósításának egységes szemléleten kell alapulnia mind tartalmi, mind formai tekintetben.

A tartalmi szempont elsősorban az egyes szakbibliográfiák gyűjtőkörének pontos körülhatárolását jelenti, azaz a tárgy és a regisztrálandó dokumentumtipusok megállapítását.

Egységes formai elemek, szerkesztési elvek segítségével kell biztosítani minden egyes bibliográfiában a gyors és célzott visszakeresést, mégpedig a fő rendezési módot logikusan kiegészítő mutató-apparátussal, valamint a dokumentumok egyértelmű azonosítását szolgáló egységes címleírási módszerek kidolgozásával és alkalmazásával.

Kíváncsok volna meglévő bibliográfiáink periodicitásának és átfutási idejének felülvizsgálása, ahol szükséges, módosítása is.

Csak az egységes bibliográfiai rendszer létrehozása útján érhető el, hogy megszűnjék a ma még oly gyakran előforduló, gazdaságatlan duplikációs és a töredékes feltárás, és megvalósuljon a szakbibliográfiák közti kooperáció.

§§

Mrs. SZILÁGYI-CSÉCS, M.: Some thoughts on the development of our current national special bibliographies

The bibliographic control of our whole domestic special literature could be realized primarily by a system of current special bibliographies. At present many unexplored fields exist, however, a system based on the totality of scientific knowledge cannot miss the bibliography of one single branch of the sciences.

Realization is to be based on a uniform conception both in content and form.

Considerations towards the content firstly mean an exact delimitation of the bibliographical profiles i.e. determination of the subject and the types of documents to be registered.

Quick and definite retrieval is to be secured by standardized formal elements and editorial principles supplementing the main arrangement system by indexes as well as by standardized cataloguing principles.

It would be advisable to re-examine and - if necessary - to modify the periodicity and time-lag of already existing bibliographies.

Only the establishment of an integrated bibliographical system could cease existing uneconomical duplications, lacks in coverage and could realize co-operation among special bibliographies.

∴∴∴

СИЛАДИНЕ, ЧЕЧ М.: Мысли о развитии венгерской текущей национальной специальной библиографии

Раскрытие отечественной специальной литературы в целом библиографическими средствами осуществимо прежде всего созданием системы текущей специальной библиографии. В настоящее время еще много областей не раскрыто, а система, основанная на озокоупности знаний, должна содержать библиографии всех областей науки.

Осуществление на практике должно основываться на единой системе взглядов как по отношению содержания, так и по отношению формы.

По отношению содержания это означает четкое определение круга отдельных специальных библиографий, т.е. установление темы и регистрируемых типов документов.

В каждой отдельной библиографии нужно обеспечить возможность быстрого и целенаправленного поиска с помощью единой формы и единых принципов редактирования, а именно с помощью указателей, логично дополняющих основную систему классификации, а также путем разработки и применения единых методов библиографического описания, позволяющих однозначное идентифицирование документов.

Желательно пересмотреть периодичность и время подготовки существующих библиографий, и внести изменения там, где это необходимо.

Только путем создания единой библиографической системы можно добиться избежания сегодня еще частого, незаконного повторного и частичного раскрытия, и осуществления кооперации между специальными библиографиями.

Frau SZILÁGYI-CSECS, M.: Gedanken über die Entwicklung der laufenden ungarischen Fachbibliographien

Die Erschliessung mit bibliographischen Mitteln der Gesamtheit der ungarischen Fachliteratur ist vor allem durch die Schaffung des Systems der laufenden Fachbibliographien zu verwirklichen. Heute gibt es noch viele unerschlossene Gebiete, obzwar aus dem auf der Vollständigkeit der wissenschaftlichen Kenntnisse beruhenden System die Bibliographie keines einzigen Wissenszweiges fehlen darf.

Die praktische Verwirklichung muss auf einer einheitlichen Anschauungsweise beruhen sowohl aus der inhaltlichen als auch der formellen Sicht.

Der inhaltliche Gesichtspunkt bedeutet, dass vor allem der Sammelkreis der einzelnen Fachbibliographien genau umgrenzt werden muss, d.h. der Gegenstand und die zu registrierenden Dokumententypen bestimmt werden müssen.

Die gezielte, schnelle Recherche in jeder Bibliographie muss mit Hilfe von einheitlichen formellen Elementen und Redigierungsprinzipien gesichert werden und zwar mit einem die Hauptordnungsmethode logisch ergänzenden Indexapparat sowie mit der Ausarbeitung und mit dem Einsatz von der eindeutigen Identifizierung der Dokumente dienenden einheitlichen Titelaufnahmeformen.

Es wäre erwünscht, die Periodizität und die Durchlaufzeit der vorhandenen Bibliographien zu überprüfen und wo nötig, zu modifizieren.

Nur mit Hilfe eines einheitlichen Bibliographiesystems kann erreicht werden, dass die heute noch häufig vorkommende unwirtschaftliche, doppelte und unvollkommene Erschliessung vermieden und eine Kooperation zwischen den Fachbibliographien verwirklicht werde.

